

ZONNEBEKE UITBREIDING BEGRAAFPLAATS

ARCHEOLOGIENOTA BUREAUONDERZOEK PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

Titel: **Archeologienota Zonnebeke Uitbreiding begraafplaats**

Erkend archeoloog: **Bart Bot OE/ERK/Archeoloog/2016/00114**

Auteurs: **Bart Bot**

Advies specialisten: **Jan Decorte (C07)**

Wetenschappelijke advisering: /

Projectcode bureauonderzoek: **2020I127**

Locatiegegevens: **Provincie West-Vlaanderen, Zonnebeke, Zandvoorde, Zandvoordeplaats**

Lambertcoördinaten onderzoeksgebied: **Xmax, ymax; xmin, ymin: 52124, 167895; 52066, 167835**

Kadastergegevens: **Zonnebeke, Zandvoorde, afdeling 5, sectie A, perceelnrs. 140A & 143B**

Betrokken actoren: **Bart Bot (erkend archeoloog), opdrachtgever**

Plaats en datum: **Ledeberg, 01/04/2021**

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Bart Bot Archeologie BV.

Bart Bot Archeologie BV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUD

1.	Inleiding.....	1
2.	Gemotiveerd advies	1
3.	Afbakening.....	3
4.	Vraagstelling.....	4
5.	Plan van aanpak	6
6.	Gewenste competenties	9
7.	Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk.....	9
8.	Figurenlijst	9

1. INLEIDING

Aanleiding van het bureauonderzoek vormt de geplande uitbreiding van de begraafplaats te Zandvoorde op een terrein met een oppervlakte van circa 2900m². Kadastraal is het plangebied terug te vinden onder: Zonnebeke, Zandvoorde, afdeling 5, sectie A, perceelnrs. 140A & 143B. Momenteel bestaat het volledige projectgebied uit weiland. De opdrachtgever (gemeente Zonnebeke) vraagt een omgevingsvergunning aan met betrekking tot stedenbouwkundige handelingen. Concreet wordt binnen het plangebied een nieuwe begraafplaats ingericht. De concrete plannen werden nog niet opgesteld. Er moet echter rekening gehouden worden met een integrale verstoring van het plangebied.

2. GEMOTIVEERD ADVIES

Het uitgevoerde bureauonderzoek is volledig, alle relevante beschikbare bronnen zijn teruggevonden en zijn geraadpleegd. Op basis van het verslag van resultaten van het bureauonderzoek kan onderstaande geconcludeerd worden:

Rekening houdende met de criteria uit de Code Goede Praktijk (CGP), hoofdstuk 5.2, werd de noodzaak tot verder vooronderzoek afgewogen:

- Het plangebied ligt in het centrum van het in oorsprong 12de eeuwse Zandvoorde. Archeologisch onderzoek binnen het plangebied zou nieuwe info kunnen opleveren over het ontstaan van het dorp.
- Concreet situeert het plangebied zich vermoedelijk ter hoogte van het opperhof met (thans verdwenen) mottelichaam. Resten van deze bewoning kunnen zich binnen het plangebied bevinden.
- Op de Ferrariskaart (1777) bevindt het plangebied zich ter hoogte van het kerkhof. Menselijke resten/begravingen kunnen zich binnen het plangebied manifesteren.
- WOI luchtfotografisch kaartmateriaal toont aan dat er zich verschillende bomkraters en een communicatiekabel bevinden ter hoogte van het plangebied.

Archivalisch onderzoek: Bijkomend archivalisch onderzoek is in dit stadium van het onderzoek niet van toepassing. Dergelijk onderzoek zou een te grote meerkost betekenen, bovendien is aan

de hand van het historisch kaartmateriaal een duidelijk beeld verkregen van het onderzoeksgebied.

Landschappelijk bodemonderzoek: Het landschappelijk bodemonderzoek heeft als doel de aardkundige opbouw en ontstaansgeschiedenis van de ondergrond en het landschap te kennen door een gerichte staalname. In het geval van “Zonnebeke uitbreiding begraafplaats” is een landschappelijk booronderzoek niet zinvol. Het plangebied is niet gunstig gelegen voor het aantreffen van een zogenaamde paleobodem.

Geofysisch onderzoek: Geofysisch onderzoek heeft tot doel om antropogene fenomenen te onderscheiden van natuurlijk sediment of om een morfologische reconstructie van het natuurlijke landschap te maken, door contrasten in elektrische, elektromagnetische en magnetische kenmerken van de ondergrond te meten. Een dergelijk onderzoek kan een aanwijzing geven over mogelijk aanwezige resten, maar biedt geen informatie over de aard van de resten, de bewaring of datering. Vanuit economisch oogpunt is het dan ook niet zinvol dergelijke methode in te zetten op dit projectgebied.

Veldkartering en metaaldetectie: Veldkartering heeft tot doel om relevante archeologische indicatoren te zoeken door een visuele inspectie van een terrein. Een methode als veldkartering geeft daarenboven nooit met zekerheid uitsluitsel over de aan- of afwezigheid, en vooral bewaring van een archeologische site. Bijgevolg kan veldkartering voor dit projectgebied geen meerwaarde bieden en is de potentiële kenniswinst via deze methode dan ook klein tot nihil.

Verkenkend en waarderend archeologisch booronderzoek: Op basis van de landschappelijke boringen kunnen uitspraken gedaan worden of er al dan niet een verkennend en/of waarderend booronderzoek dient plaats te vinden. Een verkennend archeologisch onderzoek heeft als doel eventuele bewaarde artefactensites in kaart te brengen door middel van een extensief boorgrid. In geval van een positieve waarneming kan met behulp van een waarderend booronderzoek in een intensiever grid de artefactenconcentratie gelokaliseerd en afgebakend worden. Op basis van de resultaten van deze booronderzoeken kan overgegaan worden tot de aanleg van proefputten om de onderzoeksstrategie te optimaliseren of een opgraving in functie van een artefactensite. Deze sites dienen gezocht te worden op landschappelijke locaties waar de bewaringskansen m.b.t een artefacten-strooiing gunstig zijn. Indien het landschappelijk booronderzoek aanwijst dat deze sites bewaard kunnen zijn, dient een verkennend en eventueel waarderend booronderzoek plaats te vinden. In het geval van “Zonnebeke uitbreiding begraafplaats” is dergelijk onderzoek niet van toepassing.

Proefsleuven en proefputten: Het doel van proefsleuven en proefputten is uitspraken te doen over de archeologische waarde van de totaliteit van een terrein door een beperkt maar statistisch representatief deel van dat terrein op te graven. Op die manier kan er een optimale inschatting gemaakt worden van het kennispotentieel aangezien deze methode informatie verschaft omtrent verspreiding, bewaring, aard en datering van de aangetroffen archeologische sporen. Gelet op de verwachting van klassieke sporenarcheologie (site zonder complexe stratigrafie), onmiddellijk onder de bouwvoor, is een proefsleuvenonderzoek de aangewezen manier om eventueel bedreigd archeologisch erfgoed in kaart te brengen.

De resultaten van het bureauonderzoek leverden onvoldoende informatie op om met zekerheid een uitspraak te doen over de af- of aanwezigheid van archeologisch erfgoed op het projectgebied. Verder vooronderzoek is dan ook noodzakelijk gezien de aard en impact van de werken. Om de aanwezigheid en eventuele waarde van archeologisch erfgoed op het terrein correct te kunnen inschatten wordt in eerste instantie een proefsleuvenonderzoek geadviseerd. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt. **Archeologisch onderzoek ter hoogte van het opperhof van de castrale motte kan een grote kenniswinst opleveren i.v.m. het ontstaan en vroegste bewoningsfase van het dorp.**

3. AFBAKENING

Het plangebied heeft een totale oppervlakte van 2900m² en moet volledig onderzocht worden door middel van proefsleuven.

4. VRAAGSTELLING

Het doel van het onderzoek is om te achterhalen of er op het terrein één of meerdere archeologische sites aanwezig zijn en te bepalen welke maatregelen dienen te worden genomen voorafgaand aan de ontwikkeling van het projectgebied. Hieronder worden de specifieke (niet limitatieve) onderzoeksvragen weergegeven. De onderzoeksmethoden zijn succesvol beëindigd wanneer de vraagstellingen succesvol kunnen worden beantwoord.

Algemeen:

- Zijn er archeologische sporen aanwezig? Welke spoorcategorieën komen voor?
- Wat is de bewaringstoestand van de aangetroffen sporen?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren en behoren ze tot één of meerdere periodes?
- Kunnen sporen in verband gebracht worden met de nabijgelegen archeologische sites en gekende archeologische waarden?
- Zijn er indicaties omtrent artisanale activiteiten of aanwijzingen voor andere functionele eigenschappen?
- Wat is de relatie tussen de archeologische sporen en het landschap?
- Kan een archeologische site uitgesloten worden? Wat is de graad van verstoring binnen het plangebied?
- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling: hoe kan deze bedreiging weggenomen of verminderd worden (maatregelen behoud in situ)?
- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande - ruimtelijke ontwikkeling en die niet in situ bewaard kunnen blijven:
- Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?
- Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek?
- Welke vraagstellingen zijn voor vervolgonderzoek relevant?
- Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welke type staalnames zijn hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?

Menselijke begravingen:

- Zijn er menselijke begravingen aanwezig binnen het plangebied?

- Hoeveel begravingsniveaus worden onderscheiden?
- Wat is de densiteit van de begravingen?
- In welke periode kunnen de skeletten gedateerd worden?
- Wat zijn de specifieke kenmerken van de begravingen? Bevinden de begravingen zich in volle grond, in een kist, een bekiste grafkuil?, ...
- Zijn er elementen die kunnen wijzen op een begrafenisritueel (bijgiften, positie van het lichaam en ledematen, balseming,...)?
- Wat is het fysieke aspect van eventuele funeraire structuren? (kistvorm- en assemblage, grafkuil, grafkelders, kniekelpot,...)?
- Zijn er aanwijzingen voor begraving met kledij of een lijkwade?
- Welke post-depositionele processen kunnen worden waargenomen?
- Wat is de bewaringstoestand (preservatie) en de volledigheid van de skeletten en eventueel andere sporen?
- Worden er resten gevonden van een kerkhofmuur of andere begrenzing van het kerkhof?

Castrale motte:

- Zijn er nog resten aanwezig binnen het plangebied die wijzen op een opgeworpen heuvel/mottestructuur?
- Worden er bebouwing/bewoningsresten aangetroffen? Hoe zijn deze opgebouwd?
- Wordt de grachtstructuur/omgrachting opperhof aangesneden tijdens het onderzoek? Welke opvullingspakketten worden vastgesteld?
- Welke materiaalcategorieën worden herkend tijdens de prospectie? Wat vertellen de vondsten ons over de status van de bewoners?

5. PLAN VAN AANPAK

Om na te gaan of er archeologisch relevante grondsporen aanwezig zijn binnen het onderzoeksgebied, worden 7 proefsleuven aangelegd over het afgebakende onderzoeksgebied. Bij de inplanting bedraagt de afstand tussen de proefsleuven minimum 12m en maximum 15m (van middelpunt tot middelpunt). Voor de uitgraving wordt gebruik gemaakt van een niet-getande graafbak. De sleuven zijn 1,80 tot 2m breed en zijn O-W (5) en N-Z (1) georiënteerd. Één sleuf is NO-ZW georiënteerd en heeft een breedte van 4m. Op die manier is er een grotere trefkans op de gracht.

Bijkomend worden waar nodig kijkvensters aangelegd om beter inzicht te krijgen in de aard van de aangetroffen archeologische sporen. Het totale te onderzoeken terrein is 2900m² groot waarvan 10% oftewel 290m² dient onderzocht te worden door middel van proefsleuven. Aanvullend hierbij moet nog voor 2,5% oftewel 72,5m² aan kijkvensters, dwars- of volgsleuven aangelegd te worden. In totaal wordt zo 12,5% oftewel 362,5m² onderzocht. De grond wordt gescheiden afgegraven en gestockeerd naast de sleuf. Het dichten gebeurt op zo'n manier dat de originele bodemopbouw opnieuw bekomen wordt en dat de draagkracht van de bodem minstens gelijk is aan de draagkracht voorafgaand de start van het veldwerk. Indien nodig worden kwetsbare sporen (bijvoorbeeld brandrestengraven) afgedekt met waterdoorlatende doek.

De start van elke O-W georiënteerde sleuf bevindt zich aan de oostelijke zijde. Op die manier is er de meeste kans dat het kerkhof wordt aangesneden. Een fysisch antropoloog zal opgeroepen worden op het terrein van zodra er skeletten worden gevonden. Hij/zij verleent advies of het nodig geacht wordt om bij elk skelet bijkomende stalen te nemen (buikstalen, onder hoofd, vulling rond het skelet). Voor de skeletten maakt de fysisch antropoloog een basisassessament van alle aangetroffen skeletten. Dit omvat een beschrijving die leidt tot volgende vaststellingen: geslacht, lichaamslengte, leeftijdsbepaling, opvallende anatomische varianten en pathologieën.

Indien grachtstructuur van het opperhof wordt aangetroffen en indien er zich geen andere archeologische sporen binnen het plangebied bevinden die aanleiding geven tot een verder onderzoek, dan moet de gracht in de fase van het proefsleuvenonderzoek¹ onderzocht worden door middel van een lengteprofiel/coupe. Het heeft geen zin om een gracht op te graven in een volgende fase. Let wel, de walgracht moet voldoende gedocumenteerd worden. Dat wil zeggen dat er voldoende coupes en profielen aangelegd moeten worden en in overleg met een specialist

¹ Beslissingen worden steeds afgetoetst bij de erfgoedcoördinator van C07.

voldoende stalen worden genomen in functie van natuurwetenschappelijk onderzoek (macrobotanisch onderzoek, palynologisch onderzoek en dateringsonderzoek). Indien nodig wordt er getrapt een coupe haaks op de gracht geslaatst, waar nodig wordt de sleuf verbreed. Ten allen tijde moeten de veiligheidsvoorwaarden gerespecteerd worden.

Gezien de locatie van het onderzoeksterrein gelegen is binnen de WOI-resten (bomkraters) moet specifieke aandacht tijdens het vooronderzoek gaan naar de munitieproblematiek. Zoals in het verslag van resultaten beschreven werd, werd het terrein tijdens de eerste wereldoorlog intensief gebombardeerd. Het explosieven onderzoek uitgevoerd binnen het plangebied wees uit dat er zich verschillende verdachte objecten bevinden binnen het plangebied. Het archeologische vooronderzoek met ingreep in de bodem moet vervolgens steeds onder toezicht van een munitie-expert gebeuren, opdat kleinere munitie tijdig kan geïdentificeerd en geïsoleerd worden onder de juiste omstandigheden. De mogelijkheid op restmunitie blijft ondanks de metingen een reëel gegeven, zoals bijvoorbeeld kleinere handgranaten en dergelijke. Een continue begeleiding is dus noodzakelijk.

Zowel het veldwerk als de verwerking en rapportage van het proefsleuvenonderzoek dienen te voldoen aan de methodiek zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk. Het onderzoeksdoel is succesvol bereikt indien de vraagstelling kan beantwoord worden.

Figuur 1 Voorstel sleuven (wit) (bron: geopunt).

6. GEWENSTE COMPETENTIES

Het team bestaat minimaal uit:

- een veldwerkleider onder begeleiding van een erkend archeoloog, deze veldwerkleider voldoet aan de bepalingen in de Code van Goede Praktijk en heeft aantoonbare ervaring als leidinggevende bij proefsleuvenonderzoek op kleibodems.
- een assistent-archeoloog voldoende aan de vereisten van de Code van Goede Praktijk.
- een aardkundige, deze aardkundige begeleidt de bodemkundige waarnemingen tijdens het proefsleuvenonderzoek. Hij/zij rapporteert over de waarnemingen.
- een fysisch antropoloog dient op afroep beschikbaar te zijn.
- een munitie-deskundige voert detectie uit.

7. VOORZIENE AFWIJKINGEN TEN AANZIEN VAN DE CODE VAN GOEDE PRAKTIJK

Er worden geen afwijkingen voorzien ten aanzien van de Code van Goede Praktijk.

8. FIGURENLIJST

Figuur 1 Voorstel sleuven (wit) (bron: geopunt).....	8
Figuur 2 Proefsleuven op de Popp-kaart (1842-1879). (bron: geopunt)	9